

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL BASES OF PEDAGOGICAL SUPPLY OF INCLUSIVE EDUCATION IN BASIC SECONDARY EDUCATION

У статті розкриваються науково-методологічні та організаційні засади педагогічного супроводу інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. У статті педагогічний супровід розглядається як практичне втілення ідеї гуманістичного та особистісно-орієнтованого підходу до дитини та висвітлюється основна мета педагогічного супроводу, як підвищення психолого-педагогічної компетентності всіх учасників освітнього процесу. У статті надається визначення педагогічного супроводу як складової організації освітнього середовища.

Ключові слова: методологія, педагогічний супровід, інклюзивне навчання, педагогічна взаємодія, командна взаємодія.

В статье раскрываются научно-методологические и организационные основы педагогического сопровождения инклюзивного обучения в учреждениях общего среднего образования. В статье педагогическое сопровождение рассматривается как практическое воплощение идеи гуманистического и личностно-ориентированного подхода к ребенку и освещается основная цель педагогического сопровождения, как

повышение психолого-педагогической компетентности всех участников образовательного процесса. В статье дается определение педагогического сопровождения как составляющей организации образовательной среды.

Ключевые слова: методология, педагогическое сопровождение, инклюзивное обучение, педагогическое взаимодействие, командное взаимодействие.

The article reveals the scientific-methodological and organizational principles of pedagogical accompaniment of inclusive education in institutions of general secondary education. Pedagogical support is considered as a practical embodiment of the idea of a humanistic and personality-oriented approach to the child. The main purpose of pedagogical support, as the increase of psychological and pedagogical competence of all participants of educational process is highlighted. The definition of pedagogical support as an integral part of the organization of the educational environment is given.

Key words: methodology, pedagogical support, inclusive education, pedagogical interaction, team interaction.

УДК 373-056.2/3

Базилевська О.О.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри загальної,
спеціальної педагогіки, реабілітації
та інклюзивної освіти
КЗВО «Дніпровська академія
неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні у напрямі розгортання інклюзивних тенденцій передбачає реалізацію дитиноцентрованої парадигми, яка є визначальною у процесі оновлення вітчизняної освітньої системи. Сучасна система освіти має передбачати створення таких умов, за яких дитина з особливими освітніми потребами отримує можливість сформуванню власні особисті цінності, реалізувати власну життєву програму. Ідеться про те, що основою успішної інтеграції таких учнів в освітній процес є забезпечення безбар'єрної комунікації та взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. У даному контексті науково-дослідна робота будується на науково-методологічних та організаційних засадах педагогічного супроводу інклюзивного навчання і стає одним із засобів забезпечення особливих освітніх потреб учнів.

Мета статті – обґрунтування науково-методологічних та організаційних засад педагогічного супроводу інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Динамічні, кардинальні зміни в системі освіти України, новий

виток яких розпочався останнім часом, зумовлені утвердженням демократичних процесів реформами в новій українській школі. В основі цих змін – оновлений зміст освіти, що базується на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм, наскрізний процес виховання.

В законі України «Про освіту» визначаються основні зміни в дошкільній, загальній середній, професійній, вищій освіті, освіті дорослих, а також наголошується на рівності права на освіту для усіх її здобувачів і гарантується при цьому створення відповідних умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами [3]. Це узгоджується із загальними світовими тенденціями щодо забезпечення прав таких осіб, у тому числі права на освіту в умовах інклюзивного освітнього середовища. Дані положення виходять з основних документів Організації Об'єднаних Націй, Конвенції ООН про права дитини та про права осіб з інвалідністю.

Актуальність науково-методологічних та організаційних засад педагогічного супроводу інклю-

живного навчання у педагогіці визначається як система знань про вихідні положення означеного процесу, що спрямована на обґрунтування наукової теорії на основі узагальнення емпіричних фактів. При цьому успіх будь-якого психолого-педагогічного дослідження залежить від застосування загальних і конкретно-наукових підходів і принципів, що складають зміст загальнонаукової та спеціальної психолого-педагогічної методології. Ці підходи та принципи є основою методологічної культури вчителя.

Доцільність нашої дослідницької позиції підтверджується тим, що в сучасній педагогічній теорії недостатньо розкриті дослідження, присвячені системному розгляду науково-методологічні та організаційні засади педагогічного супроводу інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Загалом науково-методологічні та організаційні засади педагогічного супроводу інклюзивного навчання ґрунтуються на міждисциплінарному (медико-педагогічному) та соціально-психологічному підходах та особливостях організації життєдіяльності дітей. Тенденція зближення педагогічної та медичної допомоги виявляється в посиленні діагностичної складової діяльності вчителя та асистента вчителя.

Розпочинаючи дослідження визначеної теми вважаємо доцільним також зупинитися на аналізі окремих понять та термінів.

Зокрема, сучасною педагогічною наукою поняття методології (з грецької *tethodos* – шлях дослідження і *logos* – вчення) трактується як система найбільш загальних принципів, форм і методів наукового пізнання, головною особливістю якої є евристичний характер, тобто здатність забезпечити появу нових ідей у конкретних проблемних ситуаціях [7].

В українській енциклопедії, методологія зазначається як:

- 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовується в якійсь науці;
- 2) учення про методи пізнання й перетворення дійсності [12].

Історично методологія виникла у зв'язку з необхідністю філософського осмислення світу, необхідністю систематизації та пояснення нагромадженого досвіду.

Ми розглядаємо методологію, як теорію методів пізнання, систему знань про організацію науково-дослідної діяльності. Багато закордонних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження, наукового пізнання.

У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як науковий метод пізнання, тлумачать як теорію методів дослідження. Зокрема, С.І. Гончаренко зазначає, що методологія – це вчення про методи пізнання і перетворення дійсності.

Дослідник розрізняє:

- а) часткову методологію як сукупність методів у кожній конкретній науці;
- б) загальну методологію – сукупність більш загальних методів;
- в) філософську методологію – систему діалектичних методів, які є найзагальнішими та діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову, і через часткову методологію [2].

Методологічні знання ми розглядаємо, як систематизовані способи, методи, прийоми та операції навчання, які забезпечують учнів методологією діяльності, способами теоретичного й практичного пізнання, перетворення знань, технологією самовизначення й самореалізації.

В основу нашого дослідження покладено методологію педагогічної науки як:

- вчення про науковий метод пізнання;
- сукупність методів, які застосовуються в будь-якій науці;
- система принципів і способів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності.

В нашому дослідженні ми розглядаємо методологію практичної діяльності, яка трактується як система знань, яка показує педагогічну діяльність, здібності адаптуватися до умов, які постійно змінюються.

На нашу думку, цілком правомірно стверджувати, що за методологією, як основою практичних перетворень, мають виникнути нові методи та форми організації педагогічного супроводу інклюзивного навчання, принципів зміни в побудові системи супроводу дитини з особливими освітніми потребами, які створять умови для його переходу від основної концепції ретрансляції людського досвіду до ідеї творення особистості як носія культури та загальнолюдських цінностей.

Логіка викладення матеріалів дослідження передбачає також уточнення такого концепту, як «педагогічний супровід».

У сучасній психолого-педагогічній науковій літературі концепт «педагогічний супровід» висвітлюється не надто активно, однак варто зазначити деякі аспекти його трактування. Так, цікавим для нас є визначення педагогічного супроводу М.І. Рожковим. Вчений розглядає термін «соціально-педагогічний супровід людини» як процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій. Результатом цих дій стає допомога людині в розумінні життєвої ситуації, що виникла, і забезпечення її саморозвитку на основі рефлексії [8, с. 15].

На думку Є.І. Казакової, педагогічний супровід – це метод, що забезпечує створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єкт визначається і як людина, що розвивається, і як система, котра розвивається [4, с. 78].

За М.В. Шакуровою, педагогічний супровід є одним із «механізмів тривалої двосторонньої педагогічної взаємодії». Автором висвітлено такі характеристики, що належать цій взаємодії: суб'єктна позиція всіх учасників процесу, спільність і взаємореферентність, яка приймається та підтримується суб'єктами взаємодії, багатопроектність, схожість інтерпретацій, адаптивність, переважне використання «м'яких» методів педагогічної взаємодії [11, с. 90].

Загалом педагогічний супровід розглядається як практичне втілення ідеї гуманістичного й особистісно-орієнтованого підходу до дитини. Сам термін «супровід» набуває все більшого поширення та вживання в наукових дослідженнях та педагогічній практиці.

Отже, термін «супровід» не є результатом науково-лінгвістичного експерименту. Заміна його класичними – допомога, підтримка, забезпечення – не повною мірою зображає суть явища. Мається на увазі не будь-яка форма допомоги (а тим більше забезпечення), а підтримка, в основі якої педагог сприяє збереженню максимуму свободи та відповідальності суб'єкта за вибір варіанта вирішення актуальної для нього проблеми. У теорії супроводу важливим положенням виступає твердження, що носієм проблеми розвитку дитини з особливими освітніми потребами в кожному конкретному випадку виступає і сама дитина, і її батьки, і педагоги, і найближче оточення дитини.

Таким чином, основною загальною метою супроводу є створення педагогом умов для повноцінного розвитку дитини, її психічного і соматичного здоров'я, становлення соціально-успішної особистості, захист прав дитини на одержання освіти та розвиток відповідно своїх потенційних можливостей, сприяння інноваційній освітній діяльності педагогів, пов'язаний з впровадженням особистісно-зорієнтованих технологій навчання, гуманізація шкільних відносин тощо.

Найбільш поширеними серед учених є два методологічних підходи до визначення поняття «супровід». Перший підхід заснований на гуманістичних принципах і трактує супровід як проектування освітнього середовища, створення умов для максимально успішного навчання конкретної дитини з опорою на вікові нормативи, у логіці власного розвитку дитини, пріоритетності її потреб, цілей і цінностей [1; 5]. Другий підхід базується на розумінні процесу супроводу як підтримки функціонування дитини в умовах, оптимальних для успішного розкриття її особистісного потенціалу, при недопущенні її дезадаптації [9; 10].

На підставі вищезазначеного вважаємо доцільним конкретизувати такі особливі характеристики педагогічного супроводу: об'єднання мети психологічної та педагогічної допомоги, фокусування на особистості учня (реалізації потенційних мож-

ливостей, розкритті індивідуальних особливостей особистості), підтримка оптимально значущих якостей особистості, корекція порушень розвитку, надання суб'єкту освітньої діяльності права самостійно здійснювати свій вибір і нести за нього відповідальність. Отже, на нашу думку, супровід – це різноманітна система, в якій можна виділити форми роботи, спрямованість, предмет та суб'єкт.

Звідси можна виділити мету педагогічного супроводу – підвищення психолого-педагогічної компетентності всіх учасників освітнього процесу. Результатом педагогічного супроводу є рішення й дія, що веде до прогресу в розвитку супроводжуваного. Зазначимо, що супровід розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія викладачів, корекційних педагогів, вихователів, батьків, практичних психологів, соціальних педагогів, медпрацівників.

Визначення педагогічного супроводу розглядається як складова організації освітнього середовища, системи професійної комплексної допомоги, яку потребують учасники освітнього процесу (учні, батьки, педагогічні працівники, адміністрація освітніх установ) у створенні умов для повноцінного і гармонійного розвитку особистості з урахуванням сучасних підходів до розвитку, навчання та виховання. Педагогічний супровід – це, власне, педагогічна майстерність викладача, зокрема й володіння ним новітніми інформаційними технологіями навчально-виховного процесу.

Освіта дитини з особливими освітніми потребами має бути спрямована на облаштування її в соціокультурному просторі й повинна допомогти дитині в самоідентифікації, самовизначенні, самореалізації з урахуванням її індивідуальності. Нами було зроблено спробу побудови моделі педагогічного супроводу інклюзивного навчання яка б, забезпечуючи освітню підготовку та соціальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами, передбачала психолого-педагогічний супровід, в тому числі й систему корекційно-педагогічної допомоги. При цьому ми використовували принципи теоретичного моделювання як системи елементів, що відтворюють певні сторони, зв'язки, функції предмета дослідження (Крєвський В.) [5]. Цей зв'язок визначається науковим обґрунтуванням практичної педагогічної діяльності, яка відповідає своєму соціальному призначенню лише в тому випадку, коли має випереджувальний характер стосовно педагогічної практики, дозволяє перебудувати й удосконалювати її. Педагогічна наука, щоб виконувати свою прогностичну перебудовчу функцію, повинна мати змогу заглядати наперед, випереджувати практичну діяльність вчителів та асистентів вчителів.

Розробка моделі передбачала системний підхід, розгляд сукупності різноаспектних елементів, виділення інтегративних системоутворюючих

зв'язків і стосунків, врахування сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів і умов.

Структура моделі визначається такими компонентами та елементами:

- цільовий (цілі, принципи, завдання);
- змістовий (функції, основні напрями діяльності);
- операційно-дієвий (етапи, форми, методи, умови);
- оціночно-результативний (критерії, показники).

Основною метою при цьому було моделювання системи педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами з наданням їм відповідної корекційно-педагогічної допомоги в закладах загальної середньої освіти, яка б передбачала створення відповідних соціально-побутових умов, кадрове забезпечення, участь батьків в освітньому процесі та просвітницьку діяльність серед населення стосовно дітей з особливими освітніми потребами.

Основні завдання теоретичного моделювання:

- розробка принципів інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами на основі визначення умов їх перебування в закладах загальної середньої освіти;
- забезпечення організаційно-педагогічного супроводу;
- надання корекційно-реабілітаційної допомоги;
- інтенсифікація процесу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- розробка змісту і методів корекційно-розвивального навчання;
- сприяння батькам в їхньому становленні у якості організаторів адекватних умов особистісного розвитку дитини;
- моніторинг процесів, які протікають, програмування розвитку системи з наступною розробкою рекомендацій для всіх блоків підсистеми моделі, яка розробляється;
- пропаганда дефектологічних знань з метою підтримки процесів інтеграції;
- консолідація зусиль державних структур і громадських організацій для розв'язання проблем задоволення особливих освітніх потреб дітей з особливостями у розвитку.

Таким чином, сформульовані в теоретичній моделі завдання визначали наступні її функції:

- аналітико-прогностичну;
- науково-методичну;
- інноваційно-дослідницьку;
- координаційно-організаційну;
- освітньо-просвітницьку.

Реалізація визначених завдань передбачає поступову перебудову структурно-функціональної

моделі сучасної системи освіти. Зокрема, передбачається, що інноваційні заклади, які функціонують відповідно до запропонованої моделі, заповнять ті соціальні ніші, які теперішня система освіти донині не заповнила.

Висновки. Отже, методологічні основи педагогічного супроводу інклюзивного навчання ґрунтуються на міждисциплінарному (медико-педагогічному) та соціально-психологічному підходах та особливостях організації життєдіяльності дітей. Тенденція у зближенні педагогічної та медичної допомоги виявляється в посиленні діагностичної складової діяльності вчителя та асистента вчителя.

Педагогічний супровід забезпечує створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору, допомагає в подоланні труднощів, сприяє створенню ситуацій успішності у досягненнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе. Москва, 1997. 140 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII.
4. Казакова Е.И. Комплексное сопровождение развития учеников в образовательном процессе: аналитические материалы. Санкт Петербург, 1998. 213 с.
5. Киричук В. Психолого-педагогічне проектування в системі виховного процесу загальноосвітньої школи. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 8.
6. Краевский В.В. Методология научного исследования [текст]: Пособие для студентов и аспирантов гуманитарных ун-тов. Санкт Петербург : СПб. ГУП, 2001. 145 с.
7. Мельник І.М. Словник педагогічних термінів: навчально-методичний посібник. Луцьк, 2010. 168 с.
8. Новоселова Л.А. Психолого-педагогическое сопровождение становления будущего педагога профессионального обучения: дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Екатеринбург, 2007. 263 с.
9. Осухова Н.Г. Психологическое сопровождение личности в период адаптации к жизненным изменениям. Профориентация и психологическая поддержка – новые возможности занятости: Тез. докл. межрегиональной научно-практической конференции. Москва : Красная площадь, 1996. С. 103–105.
10. Семаго М. Сопровождение – это... *Школьный психолог*. 2003. № 35. С. 15–25.
11. Трофимова О.А. Педагогическое сопровождение формирования мотивационной готовности к обучению у старших дошкольников: дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Екатеринбург, 2007. 176 с.
12. Українська Радянська Енциклопедія. 2-ге вид. Київ, 1981. Т. 6.